

Poliția și drepturile omului

**Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor
Omului pronunțate în cauzele împotriva României**

Coordonator: Cornel Gabriel Caian

**Autori: Dragoș Călin, Ionuț Militaru, Roxana-Maria Călin,
Mihaela Vasiescu, Lavinia Cîrciumaru, Lucia Zaharia,
Paula-Andrada Coțovanu, Florin Mihăiță, Cristina Radu,
Cristinel Ghigheci, Victor Constantinescu, Alexandra
Ghergheșanu, Vasile Bozeșan, Beatrice Ramașcanu,
Alexandra Lăncrănjan, Iulian Balan și Andreea Văduva**

Poliția și drepturile omului

**Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor
Omului pronunțate în cauzele împotriva României**

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București**

Redactor: Monica Stoian
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Poliția și drepturile omului : hotărâri ale Curții Europene a

Drepturilor Omului pronunțate în cauzele împotriva României / coord.: Cornel Gabriel Caian / Dragoș-Alin Călin, Ionuț Militaru, Roxana-Maria Călin, ... - București :
Editura Universitară, 2015
Bibliogr.
ISBN 978-606-28-0174-8

- I. Caian, Cornel Gabriel (coord.)
- II. Călin, Dragoș
- III. Militaru, Ionuț
- IV. Călin, Roxana Maria

351.74

341.231.14

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062801748

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2015
Editura Universitară
Director: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

Cuprins alfabetic	7
Studiu introductiv	9
Cauza Barbu Anghelescu împotriva României	51
Cauza Bursuc împotriva României	57
Cauza Moldovan și alții împotriva României (nr. 2)	65
Cauza Melinte împotriva României	84
Cauza Filip împotriva României	87
Cauza Dumitru Popescu împotriva României (nr. 1)	97
Cauza Cobzaru împotriva României	100
Cauza Stoica împotriva României	110
Cauza Samoilă și Cionca împotriva României	117
Cauza Varga împotriva României	128
Cauza Georgescu împotriva României	137
Cauza Iambor împotriva României (nr. 1)	143
Cauza Lupașcu împotriva României	154
Cauza Niță împotriva României	159
Cauza Rupa împotriva României (nr. 1)	169
Cauza Toma împotriva României	183
Cauza Olteanu împotriva României	195
Cauza Tănase împotriva României	206
Cauza DamianBurueană și Damian împotriva României	218
Cauza Constantin și Stoian împotriva României	235
Cauza Trufin împotriva României	244
Cauza Bolovan împotriva României	251
Cauza Velcea și Mazăre împotriva României	256
Cauza Carabulea împotriva României	273

Cauza Ghiga Chiujea împotriva României	303
Cauza Ali împotriva României	309
Cauza Roșca Anton Cătălin împotriva României	321
Cauza Soare și alții împotriva României	330
Cauza Ianoș împotriva României	362
Cauza Rupa împotriva României (nr. 2)	368
Cauza Archip împotriva României	376
Cauza M.B. împotriva României	385
Cauza G.C.P. împotriva României	392
Cauza B. împotriva României	397
Cauza Roșioru împotriva României	401
Cauza Șerban împotriva României	411
Cauza Mihai Toma împotriva României	422
Cauza C.A.S. și C.S. împotriva României	424
Cauza R.I.P. și D.L.P. împotriva României	436
Cauza Șercău împotriva României	442
Cauza Cristian Teodorescu împotriva României	455
Cauza Ghiță împotriva României	463
Cauza Andreșan împotriva României	467
Cauza Ghiurău împotriva României	472
Cauza Petruș Iacob împotriva României	481
Cauza Florin Macovei împotriva României	492
Cauza Bucureșteanu împotriva României	496
Cauza Pleșca împotriva României	503
Cauza Gheorghe Cobzaru împotriva României	510
Cauza Dâmbean împotriva României	519
Cauza Oprea împotriva României	527
Cauza Potcovă împotriva României	530
Cauza Birgean împotriva României	537
Cauza Grămadă împotriva României	549
Cauza Kilyen împotriva României	557
Cauza Larie și alții împotriva României	562
Cauza Stoian împotriva României	574
Cauza Flămânzeanu împotriva României (nr. 2)	586
Cauza Ciorcan și alții împotriva României	597
Cauza Andrișcă împotriva României	608

CUPRINS ALFABETIC

Cauza Ali împotriva României	309
Cauza Andreșan împotriva României	467
Cauza Andrișcă împotriva României	608
Cauza Archip împotriva României	376
Cauza B. împotriva României	397
Cauza Barbu Anghelescu împotriva României	51
Cauza Birgean împotriva României	537
Cauza Bolovan împotriva României	251
Cauza Bucureșteanu împotriva României	496
Cauza Bursuc împotriva României	57
Cauza C.A.S. și C.S. împotriva României	424
Cauza Carabulea împotriva României	273
Cauza Ciorcan și alții împotriva României	597
Cauza Cobzaru împotriva României	100
Cauza Constantin și Stoian împotriva României	235
Cauza Cristian Teodorescu împotriva României	455
Cauza Dâmbean împotriva României	519
Cauza DamianBurueană și Damian împotriva României	218
Cauza Dumitru Popescu împotriva României (nr. 1)	97
Cauza Filip împotriva României	87
Cauza Flămânzeanu împotriva României (nr. 2)	586
Cauza Florin Macovei împotriva României	492
Cauza G.C.P. împotriva României	392
Cauza Georgescu împotriva României	137
Cauza Gheorghe Cobzaru împotriva României	510
Cauza Ghiga Chiujdea împotriva României	303
Cauza Ghiță împotriva României	463

Cauza Ghiurău împotriva României	472
Cauza Grămadă împotriva României	549
Cauza Iambor împotriva României (nr. 1)	143
Cauza Ianoș împotriva României	362
Cauza Kilyen împotriva României	557
Cauza Larie și alții împotriva României	562
Cauza Lupășcu împotriva României	154
Cauza M.B. împotriva României	385
Cauza Melinte împotriva României	84
Cauza Mihai Toma împotriva României	422
Cauza Moldovan și alții împotriva României (nr. 2)	65
Cauza Niță împotriva României	159
Cauza Olteanu împotriva României	195
Cauza Oprea împotriva României	527
Cauza Petruș Iacob împotriva României	481
Cauza Pleșca împotriva României	503
Cauza Potcovă împotriva României	530
Cauza R.I.P. și D.L.P. împotriva României	436
Cauza Roșca Anton Cătălin împotriva României	321
Cauza Roșioru împotriva României	401
Cauza Rupa împotriva României (nr. 1)	169
Cauza Rupa împotriva României (nr. 2)	368
Cauza Samoilă și Cionca împotriva României	117
Cauza Șerban împotriva României	411
Cauza Șercău împotriva României	442
Cauza Soare și alții împotriva României	330
Cauza Stoian împotriva României	574
Cauza Stoica împotriva României	110
Cauza Tănase împotriva României	206
Cauza Toma împotriva României	183
Cauza Trufin împotriva României	244
Cauza Varga împotriva României	128
Cauza Velcea și Mazăre împotriva României	256

STUDIU INTRODUCŢIV

A. Considerații generale

Într-un stat călăuzit de valorile societății moderne de tip occidental poliția trebuie să fie o instituție respectată și credibilă. Or, acest lucru se poate obține printr-o conduită previzibilă, respectuoasă față de individ și drepturile sale, prin eliminarea abuzului sau aparenței de abuz din activitatea polițiștilor. Acest volum își propune să strângă laolaltă cazuistica relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului în privința României astfel încât, pornind de la o problematică ce reprezintă o oglindă a sistemului afacerilor interne românesc, cititorului – student, practician sau teoretician – să-i fie pus la dispoziție un bun instrument de lucru.

Dar, înainte de a intra în expunerea chestiunilor de ordin tehnic, credem că merită să punem lucrurile într-un context istoric și axiologic, pornind de la trei concepte fundamentale, cu valențe filosofice: violența, adevărul și puterea.

Bunăoară, trebuie amintit un anumit specific al țărilor ce au avut parte de regimuri totalitare în istoria lor recentă (iar România se află printre aceste țări). Astfel, până în 1989 între poliție (a se citi „miliție”) și stat exista o legătură extrem de intimă în măsura în care statul era de tip polițienesc. Ce înseamnă că statul era polițienesc? Un stat poate fi numit astfel în măsura în care poliția (componenta a puterii executive) nu se mărginește la a fi brațul înarmat al legii, un subsansamblu al mecanismului statal, ci devine paradigmatică pentru modul cum funcționează statul în integralitatea sa, în special în relația cu cetățenii săi. Din punctul de vedere al distribuirii rolurilor publice, poliția ajunge să își stabilească singura limitele de acțiune și de ingerință în viața oamenilor, fără a exista un veritabil control al celorlalte puteri (legislativă sau judecătorească).

Astfel, statul ajunge sa lupte, prin intermediul poliției (care cuprinde, în realitate, o mult mai largă categorie de persoane decât funcționarii ministerului de interne - de la conducătorul statului, până la cel mai umil informator, pe toți cei care contribuie la perpetuarea regimului de forță), împotriva propriilor cetățeni, sub pretextul de a le asigura un anume tip de fericire¹. Este o fericire cu totul iluzorie aceasta asigurata prin forță, după cum s-a văzut în istoria secolului trecut, indiferent de ideologia pe care s-a bazat statul ideocratic.

Anii regimului totalitar din România au determinat unele sedimentări la nivelul imaginii poliției („re-branduirea” realizată în 1990 nu a avut ca efect imediat creșterea încrederii și a autorității). Reclădirea relației de încredere se face în contextul unor noi realități politice și sociale, prin (re)descoperirea valorilor statului de drept (*Rechtsstaat*, în loc de *Polizeistaat*). Credem noi că, pe lângă eliminarea unor stereotipuri legate de poliție prin însăși conduita polițiștilor în relația cu cetățeanul, e nevoie și de o buna așezare instituțională în care poliția sa recapete rolul sau absolut necesar: acela de interfață cu societatea a unui mecanism statal care deține **monopolul violenței legitime**².

¹ Într-un compendiu administrativ publicat la începutul secolului al XVIII-lea – *Traité de la police* (Paris, Jean Cot, 1705, cartea I, cap. I, p.2), **N. de Lamare** afirma că „poliția veghează asupra a tot ce are legătură cu fericirea oamenilor”, după care adăuga: „poliția veghează asupra a tot ceea ce reglementează societatea și raporturile sociale prevalente între oameni” (*apud* M. Foucault, *Lumea este un mare azil – Studii despre putere*, Ed. Ideea Design&Print, Cluj, 2005, p.92). Rolul poliției este oarecum paradoxal și „riscant”, în măsura în care ea permite statului să exercite forța în toată amploarea sa dar, totodată, trebuie să îi mențină pe oameni fericiți – fericirea fiind înțeleasă nu doar ca supraviețuire, ci ca viață bună (a se vedea **J.H. Gottlobs von Justi**, *Éléments généraux de police*, trad din lb. germană M. Einous, Paris, Rozet, 1769, p.18, *apud* M. Foucault, op. cit., p.93). Afirmația își păstrează valabilitatea, chiar dacă lucrarea invocată ține de altă epocă (cea de dinaintea Revoluției Franceze), în măsura în care parte din scopul originar al unei instituții se păstrează în timp.

² Despre cum, în zorii modernității, s-a convenit că indivizii au renunțat la dreptul lor natural la violență față de ceilalți, cedându-l unei autorități de tip statal, a se vedea **Thomas Hobbes**, *Leviatanul*, accesibil online la adresa <http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/hobbes1651part1.pdf>, p.63; **Baruch Spinoza**, *Tratat teologico-politic*, Ed. Științifică, București, 1960, p.107. Ulterior, **Max**

Violenta este un concept ușor atipic de care ne folosim în evaluarea activității poliției, în măsura în care suntem deprinși cu o restrângere a sensului: în limbajul curent termenul de violență desemnează cel mai adesea violența nelegitimă, brutalitatea ilicită³. Dar faptul ca poliția este posesoarea unor pârgii violente tine de esența sa. Legea nr.218/2002 (Legea Poliției Române) stabilește gama acțiunilor pe care le poate întreprinde un polițist în exercitarea atribuțiilor, deseori fiind îndreptățit sa recurgă la forță. De altfel, în termenii teoriei generale a dreptului, sancțiunea oricărei dispoziții legale este posibilitatea aplicării sale apelând la forța de constrângere⁴. Termenul din limba engleză pentru „punere în executare” este mai sugestiv: „to enforce the law” se spune atunci când e vorba să aplici o măsură dispusă de un organ jurisdicțional sau sa impui executarea unei obligații ce nu este onorată de bunăvoie.

Aceasta este violență conservatoare pentru o ordine juridică anume și ea rămâne legitimă, din perspectiva drepturilor omului, în măsura în care sunt respectate mai multe exigente: să fie prevăzută într-o lege accesibila și previzibilă, edictată de altcineva decât poliția însăși; violența să urmărească un scop legitim și, în fine, măsura violentă să fie o măsură proporțională cu scopul urmărit (a se vedea situația exercitării de violențe fizice), ori, cu o sintagmă mai generală să fie necesară într-o societate democratică. O condiție suplimentară, în unele situații, este aceea ca măsura violentă să fie „absolut necesară” prin raportare la circumstanțele concrete (a se vedea folosirea armamentului letal).

Weber este sociologul care, în secolul XX, impune definiția conform căreia *statul este entitatea ce deține monopolul asupra folosirii legitime a forței* – a se vedea conferința *Politics as a vocation*, accesibilă online la adresa <http://anthropos-lab.net/wp/wp-content/uploads/2011/12/Weber-Politics-as-a-Vocation.pdf>., p.1.

³ *Walter Benjamin* se referă la ambiguitatea violență legitimă/vioență nelegitimă în lucrarea *Zur Kritik der Gewalt*, tradusă în românește sub titlul *Critica violentei* și care, împreună cu textul lui *Jacques Derrida Forța de lege*, alcătuiește volumul *Despre violență* (Ed. Idea Design&Print, Cluj, 2004). Comentând textul lui Benjamin, scris sub impresia proliferării regimurilor de tip fascist, Derrida remarca faptul ca *Gewalt* în limba germană înseamnă, pe lângă violență, *dominație, suveranitate a puterii legale, forța de lege* (p.67).

⁴ *Mircea Djuvara, Teoria generală a dreptului (Enciclopedia Juridica)*, Ed. All Beck, București, 1999, p.354.

Acestea ar fi aşadar *grosso modo* exigenţele pe care o poliţie modernă trebuie să le respecte conform standardelor de ordin material ale drepturilor omului. În plus, ar putea fi amintită interzicerea discriminării, ca imperativ ce operează fie ataşat unuia dintre celelalte drepturi (articolul 14 din Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale), fie ca imperativ de sine stătător, sub forma interzicerii generale a discriminării (articolul 1 din Protocolul 12 adiţional la Convenţie).

Din punct de vedere procedural, rolul poliţiei în desfăşurarea unor anchete trebuie privit din perspectiva mai largă a obligaţiei statului nu doar de a se abţine să aducă atingeri în mod direct drepturilor şi libertăţilor fundamentale (obligaţie negativă), ci şi de a lua măsuri ca încălcările să nu se producă. Ori, în cazul în care se produc fără ca autorităţile să fi ştiut sau să fi trebuit să ştie (criteriul rezonabilităţii aprecierii se aplică aici astfel încât să nu se ajungă la a impune sarcini exorbitante statului), să fie stabilit adevărul şi sancţionaţi cei responsabili.

Ne vom opri, pe scurt, asupra relaţiei cu **adevărul** pe care o implică aceste obligaţii⁵. Din acest punct de vedere, conceptul de „anchetă

⁵ În noul Cod de procedură penală sunt patru referiri importante la adevăr. Prima apare la nivelul principiilor, în art.5 alin.1, potrivit căruia „organele judiciare au obligaţia de a asigura, pe bază de probe, *aflarea adevărului(...)*”. Apoi, art.97 alin.1 defineşte probele ca fiind „orice element de fapt care serveşte la constatarea existenţei sau inexistenţei unei infracţiuni, la identificarea persoanei care a săvârşit-o şi la cunoaşterea împrejurărilor necesare pentru justa soluţionare a cauzei şi *care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal*”. În continuare, art.327 din Capitolul V (Rezolvarea cauzelor şi sesizarea instanţei) al Titlului I (Urmărirea penală) al Părţii Speciale se aminteşte de obligaţia procurorului de a verifica respectarea „*dispoziţiilor legale care garantează aflarea adevărului*”. În fine, art.349 din Titlul III (Judecata) al Părţii Speciale, intitulat „Rolul instanţei de judecată” statuează rolul acesteia de asigurare a administrării probelor pentru lămurirea completă a împrejurărilor cauzei *în scopul aflării adevărului*, cu respectarea deplină a legii” (s.n. G.C.) Constatăm că, potrivit art.5 din noul Cod de procedură penală, aflarea adevărului este realizată pe baza de probe, iar probele sunt definite în art.97 prin referire la adevăr. Fără a intra în analiza circularităţii acestor definiţii – a ceea ce în logică se cheamă *petitio principii* –, ne limităm să

efectivă” este sugestiv în măsura în care adevărul faptic la care trebuie să se ajungă este un adevăr de tip anchetă sau un adevăr de tip demonstrativ, bazat pe strângerea de probe. În faza strângerii probelor polițistul trebuie să depună toate diligențele rezonabile (obligația nu este una de scop, ci de mijloace) astfel încât adevărul faptic să fie stabilit și persoanele responsabile să fie trase la răspundere.

Aceste exigente nu sunt simple truisme, ci importante deziderate, uneori dificil de atins, în măsura în care lunga „tradiție” pre-modernă, ca și cea recentă, totalitară, fac ca adevărul și **puterea** să se concentreze în mâinile aceluiași actori. Cu alte cuvinte, la nivelul unei mentalități retrograde, *cel puternic are întotdeauna dreptate*. Ergo, dreptatea sa nu poate fi contestată (cu succes) de un neposesor al puterii. Or, democrația și statul de drept înseamnă tocmai egalitate în fața adevărului pe care îl pretinde legea.

În concret, poate fi vorba de anchete vizând încălcări ale integrității corporale sau ale dreptului la viață având ca presupuși autori persoane private. Statul are obligația pozitivă de a afla adevărul în cazul în care drepturile acestea au fost încălcate, prin desfășurarea unei anchete apte să ducă la elucidarea circumstanțelor factice și la stabilirea responsabilităților.

Și mai acută este cerința efectuării unei anchete atunci când vătămarea drepturilor persoanei este rezultatul intervenției agenților înșiși ai statului (rele tratamente aplicate de poliție). În efectuarea unor asemenea anchete se ridică, în primul rând, problema garanțiilor de independență și imparțialitate în privința anchetatorilor, având în vedere

constatăm faptul că, în procesul penal, există un anumit tip de adevăr cu care trebuie să operăm, la nivel de principiu: adevărul probelor. Cu toate acestea, în configurarea adevărului judiciar (în tehnicile de accedere la adevăr) credem noi că nu lipsesc urmele unui adevăr pe care ne îngăduim să îl numim adevăr-putere. Discuția este cu atât mai necesară în acest context în care făptuitorii sunt reprezentanții statului și, prin aceasta, posesorii unor pârghii violente (a se vedea **M. Foucault**, *Puterea psihiatrică*, Ed. Idea Design&Print Cluj 2006, p.208; *Ce este un autor?*, Ed. Idea Design&Print, Cluj 2004, p.122; a se vedea și articolul nostru din Revista Forumul Judecătorilor nr.1/2013, intitulat *Practicile judiciare văzute din perspectiva unei istorii a adevărului*).

ca cei anchetați și anchetatorii pot face parte din aceleași structuri (în general ierarhizate), iar spiritul de corp poate să afecteze calitatea și obiectivitatea anchetelor.

Apoi, intervin aspectele mai mult sau mai puțin tehnice în derularea investigațiilor (strângerea de probe la timp și cu acuratețe, evaluarea nepărtinitoare a declarațiilor martorilor, strădania rezonabilă de a elucidă aspecte în legătură cu care probele sunt contradictorii etc.).

Din punct de vedere probator, cazurile vizând rele tratamente aplicate de poliție prezintă o particularitate extrem de importantă: în situația în care se formulează alegații legate de rele tratamente aplicate în circumstanțe în care persoana se afla sub puterea agenților statului, sarcina probei este răsturnată. Cu alte cuvinte, revine autorităților sarcina de a proba în fața instanței europene faptul că ingerința în dreptul la integritate corporală sau în dreptul la viață nu a fost un rezultat al acțiunii abuzive a agenților statului⁶.

⁶ În legătură cu sarcina probei, noul Cod de procedură penală vine cu unele dispoziții lipsite de echivoc, unele la nivel de principiu, iar altele în Titlul IV al Părții Generale (Probele, mijloacele de probă și procedeele probatorii). Astfel, art.4 alin.2 statuează că „după administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului”, ceea ce, în limbajul profesional, mai este desemnat prin expresia *in dubio pro reo*. De asemenea, art.99 (cu denumirea marginală „Sarcina probei”) statuează în alin.1 faptul ca „în acțiunea penală sarcina probei aparține în principal procurorului(...)” – *actori incumbit probatio* –, iar alin.2 concretizează norma de principiu din art.4 statuând că „suspectul sau inculpatul beneficiază de prezumția de nevinovăție, nefiind obligat să își dovedească nevinovăția (...)” (a se vedea și comentariile din doctrină, de pildă **Mihail Udroi** – *Procedura penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p.204-207 sau **Cristinel Ghigheci** în lucrarea colectivă *Noul Cod de procedură penală comentat* de **Raluca Moroșanu, Victor Văduva, Daniel Atasiei Cristinel Ghigheci, Corina Voicu, Georgiana Tudor, Teodor-Viorel Gheorghe și Cătălin Mihai Chiriță**, volum coordonat de **Nicolae Volonciu și Andreea Simona Uzla**, Ed. Hamangiu, București, 2014, p.11-14, 231-238). Întrebarea este în ce măsură răsturnarea sarcinii probei în cauzele privind relele tratamente ori încălcarea dreptului la viață de către agenții statului, ce operează în fața instanței europene, se impune a fi translatată în fața organelor judiciare naționale. Cu siguranță, prezumția de nevinovăție operează nediscriminatoriu în dreptul intern, deci inclusiv

Aceeași răsturnare a sarcinii probei și aceeași obligație de evaluare din oficiu a organelor de anchetă le întâlnim în cazul existenței unor suspiciuni rezonabile privind motivațiile discriminatorii, pe teme rasiale și nu numai, din conduita agenților statului. Astfel, organele de cercetare penală trebuie să dea dovadă de o diligență deosebită în anchetarea eventualelor mobiluri rasiale care s-au aflat la originea actelor de violență aplicate reclamantilor.

În privința dreptului la un proces echitabil, polițistul va avea un rol important nu doar în aflarea adevărului prin strângerea cu profesionalism a probelor (folosirea agenților acoperiți fără a-i transforma în agenți provocatori este o chestiune crucială în unele cazuri), dar și în desfășurarea anchetei într-un termen rezonabil.

Totodată, din perspectiva principiului „nicio pedeapsă fără lege”, conduita polițistului poate constitui motivul originar al încălcării Convenției, în măsura în care acesta aplica o sancțiune ce nu era prevăzută (sub acea formă) în lege la momentul săvârșirii abaterii.

În ce privește respectul vieții private, o materie importantă este aceea a efectuării perchezițiilor doar după emiterea și exclusiv în limitele unor mandate emise de judecător. Orice altă percheziție, efectuată în

în favoarea agenților statului care sunt acuzați de săvârșirea uneia dintre infracțiunile ce aduc atingere dreptului la viață și/sau înfrâng norma ce interzice tortura, tratamentele inumane ori degradante (art. 2 și art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale). Cu toate acestea, interpretând dispozițiile procesual penale amintite, în lumina Convenției și a jurisprudenței CEDO, putem afirma că existența unor probe indirecte (fapte probatorii) – certificate medico-legale atestând urme de violență – coroborate cu declarațiile persoanei vătămate și/sau ale unor martori, creează prezumții de fapt în sensul vinovăției agenților statului sub puterea cărora s-a aflat persoana vătămată. Cu alte cuvinte, conform standardelor convenționale de ordin procedural, o soluție de clasare nu poate opera, pe baza principiului *in dubio pro reo*, în lipsa unor probe de excludere a vinovăției agenților statului. Aceasta poate însemna, după caz, fie că persoana vătămată a suferit leziunile înainte de a se afla sub puterea agenților statului, fie după acest moment – caz în care trebuie făcute eforturi rezonabile pentru identificarea adevăraților agresori –, fie că a fost vorba de o autoagresiune. O altă ipoteză este aceea de a aduna probe convingătoare în sensul că intervenția în forță a fost una proporțională, având în vedere circumstanțele și conduita persoanei vătămate.

temeiul unor norme imprecise și în lipsa unor garanții împotriva abuzurilor, va putea constitui o ingerință nelegitimă în dreptul la domiciliu, componentă a dreptului la viață privată.

Se impune a fi menționat faptul ca termenul de „poliție” este folosit de noi, ca și de instanța europeană, într-un sens autonom, incluzând membrii forțelor de poliție propriu-zise, ai jandarmeriei, membrii forțelor speciale de intervenție, ai poliției de frontieră, ai poliției comunitare (aceștia din urmă nefiind cadre ale ministerului de interne). Nu au constituit obiect de interes pentru acest volum eventualele încălcări ale Convenției rezultate din comportamentul comisiv sau omisiv al personalului de supraveghere din penitenciare sau aresturile poliției, aceasta constituind o chestiune ce se impune, din punctul nostru de vedere, să fie tratată separat.

B. Grupuri de cauze relevante

1. Un prim grup de cauze românești – *Soare* – vizează dreptul la viață (art. 2 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale), sub aspect material și procedural, precum și interzicerea torturii, tratamentelor inumane și degradante (art. 3), și are directă legătură cu activitatea poliției. Acesta este grupul din care fac parte cauzele *Soare și alții c. României*, *Gheorghe Cobzaru c. României* și *Gramada c. României*.

Înainte de a intra în prezentarea specificului acestui grup, pentru claritate conceptuală, vom face o succintă incursiune în practica relevantă a Curții în materia recurgerii la forța potențial letală⁷.

Astfel, importanța dreptului la viață nu exclude posibilitatea limitării sale, în anumite condiții. Astfel, în situații ce impun apărarea altor valori sociale, i se pot aplica anumite corective. Acest lucru nu

⁷ Multe dintre spețele la care vom face referire, spre a surprinde anumite nuanțe deduse din practica CEDO, au făcut deja obiectul unei analize în lucrarea colectivă *Dictionar de drepturile omului* (autori: **Dana Cristina Bunea, Cornel Gabriel Caian, Irina Cambrea, Dragoș Călin, Roxana Călin, Victor Constantinescu, Ionuț Militaru, Mădălina Morariu, Geanina Muntean**), Ed. C.H. Beck, București, 2013, cu prilejul definirii termenilor *anchetă efectivă* (p.53 și urm.), *drept la viață* (p.289 și urm.), *recurgere la forța letală* (p.710 și urm.), respectiv *tortura, tratamente inumane ori degradante* (p.789 și urm.) - autor Gabriel Caian. Din acest motiv, ne-am îngăduit ca anumite pasaje să le preluăm ca atare din lucrarea respectivă, în care se regăsesc și indicațiile bibliografice.

face din dreptul la viață un drept condițional, el rămânând un drept absolut. Tocmai de aceea, lista ipotezelor justificative legată de producerea morții prin acțiunea agenților statului este exhaustivă și reclamă o interpretare restrictivă.

Principiile de bază privind utilizarea forței și armelor de foc, adoptate la Congresul al VIII-lea al ONU privind utilizarea forței și tratamentul persoanelor puse sub acuzare (Havana, 1990) constituie sediul materiei în cadrul mecanismului Națiunilor Unite.

În cadrul convențional, instanța europeană a adoptat în mare măsură aceste principii ce pot fi sintetizate în jurul următoarelor idei:

1.1. Caracterul absolut necesar și stricta proporționalitate

Astfel, potrivit art.2 alin.2, trăsătura comună a celor trei ipoteze prevăzute de textul convențional – legitima apărare, arestarea unei persoane sau împiedicarea evadării sale, respectiv reprimarea unei tulburări violente sau a unei insurecții – este aceea a caracterului absolut necesar al recurgerii la forță. Cu alte cuvinte, recurgerea la forță trebuie să fie strict proporțională cu realizarea scopului urmărit. Acest criteriu trebuie să fie aplicat chiar mai strict și mai riguros decât criteriul proporționalității utilizat de obicei pentru a observa în ce măsură intervenția statului prin restrângerea unui drept este „necesară într-o societate democratică”.

Din acest punct de vedere, Comisia EDO a statuat că proporționalitatea se apreciază în special pornind de la pericolul pentru viața sau integritatea corporală a persoanelor inerent situației concrete (*Kathleen Stewart c. Marii Britanii*, decizia din 10 iulie 1984, *Diaz Ruano c. Spaniei*, raportul din 31 august 1993). Ulterior, CEDO a dezvoltat o jurisprudență bogată în care testul de proporționalitate nu a fost trecut de către autoritățile naționale (*McCann c. Marii Britanii*, hotărârea Marii Camere din 27 septembrie 1995, *Güleç c. Turciei*, hotărârea din 27 iulie 1998, *Gül c. Turciei*, hotărârea din 14 decembrie 2000, *Nachova și alții c. Bulgariei*, hotărârea din 26 februarie 2004).

Instanța europeană a statuat că examinarea cauzei trebuie să fie făcută cu și mai mare atenție atunci când agenții statului au folosit forța în mod intenționat, cu consecințe letale. În aceste cauze, Curtea trebuie să analizeze ansamblul împrejurărilor, în special pregătirea și controlul actelor violente respective (*Andronicou și Constantinou c. Ciprului*,

hotărârea din 9 octombrie 1997, *Perek și alții c. Turciei*, hotărârea din 28 martie 2008). Aceasta deoarece pregătirea și realizarea operațiunilor armate ale agenților forței publice trebuie să se realizeze cu respectarea principiului prudenței, iar autoritățile sunt ținute să-și ia suficiente precauții atât pentru menajarea vieții persoanelor suspectate de acte de violență ilegală (*McCann c. Marii Britanii*, menționată anterior), cât și pentru protejarea vieții populației civile (*Ergi c. Turciei*, hotărârea din 28 iulie 1998).

Din acest punct de vedere, instanța europeană a statuat că art.2 impune statelor obligația pozitivă de a stabili un cadru legislativ și administrativ adecvat, care să fixeze criteriile clare în legătură cu recurgerea la forță. În acest context, Curtea a făcut, în unele cazuri, un control în *abstracto* al conformității dreptului intern cu Convenția (*Makaratzis c. Greciei*, hotărârea Marii Camere din 20 decembrie 2004). În plus, s-a statuat ca obligație pozitivă a statelor instruirea agenților forței publice de a evalua necesitatea recursului la forța letală (somații prealabile etc.), în special la arme de foc, nu doar prin raportare la legislația națională, ci având în vedere și principiul respectării vieții umane, ca valoare fundamentală. În acest sens, Curtea a criticat instrucțiunile de a împușca mortal, primite de agenții statului în cauzele *McCann* și *Nachova*, citate anterior.

Atunci când s-a stabilit sau nu se contestă de către părți că moartea unei persoane a rezultat din utilizarea forței de către agenții forței publice, sarcina probei incumbă statului, care trebuie să înlăture susținerile reclamantului (*Mansuroğlu c. Turciei*, hotărârea din 26 februarie 2008). Sarcina probei revine statelor și în a arăta că utilizarea forței letale a fost absolut necesară (*McCann c. Marii Britanii*, menționată anterior, *Agdas c. Turciei*, hotărârea din 27 iulie 2004, cu opinia separată a judecătorului Bratza care a argumentat în sensul reținerii încălcării art.2 atât în sens procedural, cât și în sens material). În aprecierea probelor, CEDO utilizează principiul din sistemul anglo-saxon „dincolo de orice îndoială rezonabilă” (*beyond any reasonable doubt*).

2. Legitima apărare

Moartea cauzată prin recurgerea la forța absolut necesară de către agenții statului nu este contrară art.2 atunci când ea vizează apărarea

oricărei persoane împotriva violenței nelegale. Cu alte cuvinte, legitima apărare este tolerată atunci când e vorba de protejarea vieții proprii ori a vieții altei persoane, iar nu și în cazul protejării bunurilor.

Clauza justificativă din art.2 alin.2 lit.a) a fost invocată fără succes în cauza *Isayeva c. Rusiei* (hotărârea din 24 februarie 2005), în contextul intervenției militate ruse în Cecenia. Astfel, ca răspuns la pătrunderea unui numeros grup de rebeli în satul în care locuia reclamanta, armata rusă a pus în aplicare un plan de a ataca satul respectiv cu forțe aeriene și de artilerie. Un obuz aruncat dintr-un avion de luptă rusesc a căzut lângă autoturismul familiei reclamantei, ce încerca să părăsească zona, ucigându-i fiul și alte trei rude și rănind-o pe reclamantă.

Curtea a apreciat că folosirea acestui tip de armament într-o zonă populată, fără a fi declarată stare de război și fără o evacuare prealabilă civililor, nu poate fi considerată compatibilă cu nivelul de precauție ce se cere forțelor de ordine într-o societate democratică. Din acest punct de vedere, măsurile luate de autorități pentru evacuare sătenilor au fost considerate insuficiente și inadecvate.

Aceeași soluție a fost pronunțată în cauza *Isayeva, Yusupova și Bazayeva c. Rusiei* (hotărârea din 24 februarie 2005). Astfel, au fost respinse argumentele piloților avioanelor ce au bombardat un convoi de vehicule civile, omorând doi copii ai reclamantei, conform cărora s-au aflat în legitimă apărare pentru că erau atacați de la sol de mitralierele rebelilor ceceni. Curtea a reținut faptul că operațiunile antiteroriste nu au fost planificate cu suficientă precauție, în vederea preîntâmpinării uciderii civililor și că recurgerea la forță extremă a fost disproporționată în circumstanțele speței.

3. Arestarea legală sau împiedicarea evadării unei persoane legal deținute

Cu privire la această situație, s-a afirmat în literatura juridică, plecând de la practica instanței europene, că utilizarea forței letale pentru efectuarea unei arestări sau pentru prevenirea unei evadări nu trebuie să pornească niciodată de la intenția de a ucide. Moartea nu poate fi decât, eventual, o consecință involuntară a unei asemenea utilizări a forței. Aplicând același test al strictei proporționalități a recurgerii la forța letală în raport cu scopul urmărit, CEDO a reținut o încălcare a art.2 în cauza *Nachova și alții c. Bulgariei*, menționată anterior, în care

victimele au fost ucise prin împușcare pentru că nu s-au suspus somației de a se opri a forțelor de ordine, în condițiile în care se știa că sunt neînarmați și inofensivi, iar fapta pentru care erau urmăriți era aceea de a fi lipsit neautorizat de la locul de muncă. În acest sens, s-a arătat că forța letală folosită în vederea arestării este disproporționată în măsura în care persoana în cauză nu prezintă un pericol pentru viața sau integritatea corporală a altor persoane și nu este suspectată de comiterea unei infracțiuni cu violență. Acest lucru este valabil chiar dacă evitarea utilizării forței letale poate duce la pierderea ocaziei de a aresta persoana respectivă.

De asemenea, nu poate fi utilizat ca argument faptul că recurgerea la forța letală este singurul mod de a duce la îndeplinire măsura arestării, nici măcar în situația în care persoana respectivă este bănuită a fi o amenințare pentru viața sau integritatea corporală a altor persoane.

În cauza *Kakoulli c. Turciei* (hotărârea din 22 noiembrie 2005), Curtea a respins argumentele guvernului pârât prin care se justifica recurgerea la forța letală invocându-se atât legitima apărare, cât și necesitatea arestării legale a victimei. Astfel, constatându-se că agentul forței publice a împușcat-o pe victimă fără ca aceasta să reprezinte un risc pentru ceilalți, s-a reținut încălcarea art.2 din Convenție. Argumentul guvernului cum că la granița între Cipru și Turcia exista o stare tensionată în perioada respectivă și că victima, ce nu s-a suspus somației verbale, constituia o amenințare nu a putut constitui o justificare suficientă, în condițiile în care guvernul nu a putut proba că recurgerea la forță a fost strict necesară, nici chiar prin raportare la propriile reglementări. Aceasta, cu atât mai mult cu cât al treilea foc de armă ce a vizat-o pe victimă a fost tras după câteva minute de la efectuarea primelor două focuri prin care aceasta fusese deja neutralizată.

Mutatis mutandis, aceeași soluție a fost adoptată în hotărârile pronunțate în cauzele *Soare și alții c. României* (22 februarie 2011), *Gheorghe Cobzaru c. României* (25 iunie 2013), respectiv *Gramada c. României* (11 februarie 2014) la care vom face referire mai jos.

O soluție diferită a fost pronunțată de CEDO în cauza *Ramsahai c. Olandei* (hotărârea Marii Camere din 15 mai 2007), în care utilizarea forței de către agenții de poliție în vederea imobilizării victimei ce